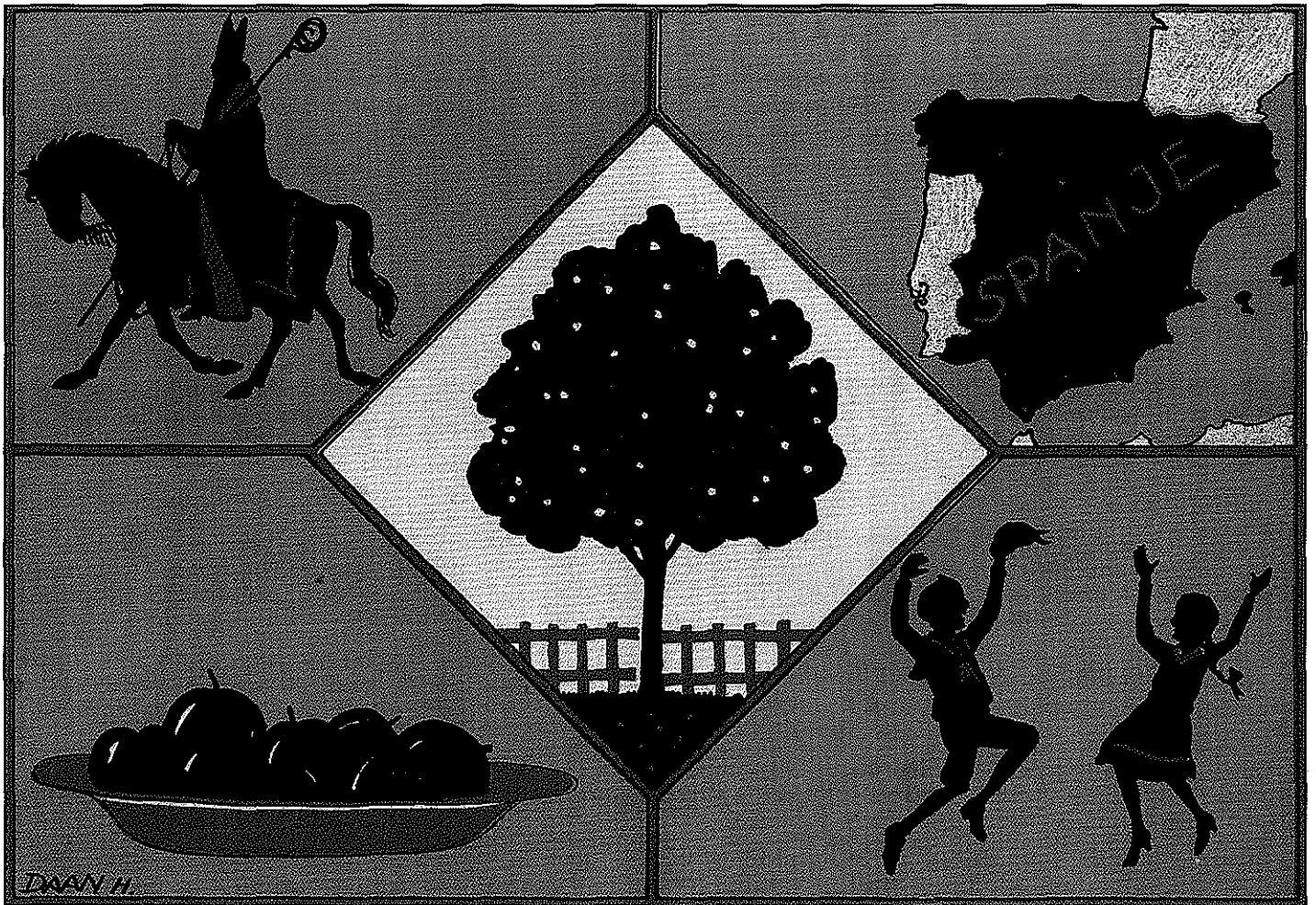

Waar komt Sinterklaas vandaan? Spanje of Bari?

John Helsloot

Sinds 1087 bevindt het graf van de heilige Nicolaas, bisschop van Myra, zich in Bari in Zuid-Italië. 'Zie ginds komt de stoomboot uit Bari weer aan' zou prima op de bekende melodie gezongen kunnen worden. En toch zal iedereen meteen zeggen: dit is fout. Het moet 'uit Spanje' zijn. Dat weten we toch allemaal? Gek is het ergens wel, dat we ieder jaar aan kinderen vertellen dat Sinterklaas in Spanje woont. Er bestaan veel verhalen en legenden over het leven van de heilige Nicolaas. Maar uit geen enkele daarvan valt op te maken dat hij ooit in Spanje is geweest. Menigeen heeft zich het hoofd erover gebroken wat dan wel de achtergrond van dit idee kan zijn. Een echt goede verklaring is nog niet gevonden.

Uit: Philip Kruseman en Daan Hoeksema, *Als het 6 December wordt...* (3-Gravenhage 1921).

Dat zie je wel vaker bij wat 'een traditie' of 'volkscultuur' wordt genoemd. Ooit heeft iemand wat verzonnen, voor de grap of wat dan ook. Sloeg dat aan en nam men het over, dan raakten de oorspronkelijke bedenker en zijn eventuele motieven vaak in de vergetelheid. Voor onderzoekers is het dan vrijwel ondoenlijk om de weg terug te vinden.

Zekerheid over het waarom van 'Spanje' hebben we niet. Maar toch wel een heel aannemelijke veronderstelling. Onderzoekers van het sinterklaasfeest als Eugenie Boer en Henk van Benthem denken dat we aan 'Spanje' komen, eenvoudig omdat het rijmt op 'appeltjes van oranje'. Die sinaasappeltjes behoorden tot het stroigoed van

Sinterklaas. Dat verband wordt nog sterker omdat sinaasappels immers daadwerkelijk onder andere uit Spanje kunnen komen. Op een plaatje [illustratie 1] in het liedboekje *Als het 6 December wordt...* (1921) van Philip Kruseman en Daan Hoeksema wordt die associatie eveneens gemaakt.

De regel 'Zie ginds komt de stoomboot uit Spanje weer aan' is afkomstig uit *Sint Nikolaas en zijn knecht* (Amsterdam 1850), een boekje met gedichtjes en gekleurde plaatjes, van de Amsterdamse oud-onderwijzer Jan Schenkman (1806-1863). Daarin zien we wel een 'app'len' strooiende Sint, maar de combinatie 'appeltjes van

AAN ALLE BEWONERS

VAN DE

Rozen- en Bloemgrachten, Prinsengracht, Westermarkt, enz. straat, N. 107, waarbij hij Onze Hulp en veelvermogende Voorspraak inroept, bij gelegenheid van Ons aanschijn

NAAMFEEST;
In overweging genomen hebbende, enz.; — Gehoord enz.;
Dien bij deze te weten, dat Wij hem Supp. ruijschaats in staat gesteld hebben, om, volgens Onze jaarlijksche gewoonte, de groote en kleine kinderen van allerlei GESCHENKEN te kunnen voorzien: b. v.

Kinderspeel- en Prentenboekjes.	Verflosssen en Tekenschoenen.
Almanakken en Jaarboekjes.	Brei-, Haak-, Knop- en Pessonneerboekjes.
Rien-, Schimmel-, Loterij- en andere Spelen.	Borduurpatronen en Tekenspeelbeelden.
Albums, Schrijfgarnituren en Papeteries.	Brisantonschen en Tekenspeelbeelden.
Kroonsen met gekleurde en gouden Ornaminten.	Kinderprenten, enz. enz.

Weshalve Wij de Onders verzoeken, hem ten Onzen gevalle met een besand te verzenden, op poene van Onze ongenade, welke Wij hun door het toezenden van eene GAFT zullen doen blijken.
Uit Ons Graf te Bari, in Apulië,
1 December 1847.

**Wij: NICOLAAS,
BISSCHOP en HEILIGE.**

oranje' komt er niet in voor. Misschien omdat het Schenkman in zijn rijmschema toevallig niet goed uitkwam. Toch is het heel goed mogelijk – Henk van Benthem heeft daarop gewezen – dat Schenkman 'De Zilvervloot' van Jan Pieter Heije in zijn hoofd heeft gehad. In dat lied, dat voor het eerst in de Enkhuizer Almanak van 1844 verscheen, komen de regels voor: 'Heb-je van de Zilveren Vloot wel gehoord, De zilveren Vloot van Spanje? Die had er veel Spaanse matten aan boord En appeltjes van Oranje!'

Jan Schenkman was rond 1850 niet de enige die de link maakte tussen Sinterklaas en Spanje. In het boekje *De eerste levensjaren. Kinderbeelden met bijschriften* (Amsterdam 1851) staan de regels: 'Wie kent hem niet, dien goeden man, Sint Nikolaas van Spanje'. Hier eindigt het vers niet op het rijmwoord oranje, maar gaat zo verder: 'Met zijn fluweelen tabbaard an, En knevelbaard als franje?' Het is natuurlijk mogelijk dat de schrijver door Schenkman op een idee is gebracht. Als land van herkomst van Sinterklaas komt Spanje ook al voor in het gedicht 'De Sint-Nikolaasavond. Een Amsterdamsche vertelling' uit 1849 van P.A. de Génestet. Als Sinterklaas een gegoede familie bezoekt, wordt hem onder andere gevraagd: 'u komt zóó uit Spanje? u zal de kou wel hinderen?'. De Génestet voegt daaraan toe dat zijn hoorders of lezers zich zo'n vraag wel zullen herinneren uit hun 'kinderdagen'. Dat betekent, zoals Frits Booy terecht heeft opgemerkt, dat het verhaal dat Sinterklaas ieder jaar uit Spanje naar Nederland reist al langer moet zijn verteld.

Dat is inderdaad het geval. Eugenie Boer heeft er de aandacht op gevestigd dat Spanje als land van Sinterklaas al voorkomt op een prent uit 1810. Die werd gemaakt in, nota bene, New York. Dat is minder vreemd dan het lijkt. De prent verscheen ter gelegenheid van een sinterklaasfeest dat gegoede Amerikanen van Nederlandse komaf hielden om hun Nederlandse roots te vieren. Onder een afbeelding op van de heilige Nicolaas staat de tekst van het liedje dat we ook nu kennen als 'Sinterklaas goed heilig man, trek je beste tabbaard an'. Sinterklaas reist op de New Yorkse prent 'Van Amsterdam na Spanje, Waer Appelen van Oranje' door de straten rollen. In omgekeerde richting – omwille van het rijm. 'Sinterklaas goed heilig man' is al te vinden in de dichtbundel *De Koddige olipodrigo* uit het midden van de zeventiende eeuw. Maar nu net zonder de regels over Spanje en oranje. Toch acht Eugenie Boer het niet onaannemelijk dat die ook toen bekend waren. Spanje als land van herkomst van Sinterklaas heeft dus, mogelijk, heel oude papieren.

Behalve de rijm dwang kan bij de keuze voor Spanje nog iets anders meegespeeld hebben. Volgens Sinterklaas zelf, in een interview in 2007 met Maurits Schmidt, heeft Jan Schenkman gedacht 'dat ik uit Verwegistan moest komen'. Ik denk dat Sinterklaas dat goed gezien heeft. In Vlaanderen wordt verteld dat Sint-Nicolaas in de hoge hemel verblijft. Om iemand op het rechte spoor te houden was de dreiging met een enkele reis naar een ver land in Nederland niet ongebruikelijk. In een autobiografie las ik dat in 1791 een overspelige dominee te horen

kreeg: 'Gij meriteerde om eens na Turkeyjen te worden gesonden om u die grappen af te leeren'. En in het boekje *Lettergeschenk of Kleine tafereelen tot vorming van het jeugdig hart* (Amsterdam 1829) dreigt een vader zijn stoute zontje 'dat, als hij zoo voortging, hij hem naar de Oostindië zoude zenden'. Sinterklaas dacht dat 'Spanje' door Jan Schenkman eveneens als zo'n ver, en dus eng, land is beschouwd. En dat kan ook gegolden hebben voor degenen die eerder Spanje noemden.

Maurits Schmidt stelde vast dat Sinterklaas 'via het Italiaanse Bari in Spanje terechtgekomen' was. Daarop zei deze: 'Het kán zijn dat hij [Schenkman, bij Spanje] wel degelijk aan Bari heeft gedacht. Daar ligt het gebeente van de bisschop aan wie ik ontleend ben. Italië hoorde namelijk ooit bij Hispania' Of die specifieke periode uit de Italiaanse geschiedenis nu zo in het collectieve geheugen van Nederlanders is blijven hangen, mag betwijfeld worden. Al is het natuurlijk niet onmogelijk.

Toch is er in datzelfde midden van de negentiende eeuw waarin Schenkans boekje verscheen een serieuze poging ondernomen om Sinterklaas te verbinden met Bari. In de *Amsterdamsche Courant* en in het eveneens Amsterdamsche *Algemeen Handelsblad* van de eerste dagen van december 1847 vond ik een bijzondere advertentie [illustratie 2]. Het betreft zogenaamd een brief van 'Nicolaas, Bisschop en Heilige'. Deze riep de bewoners van de Amsterdamsche binnenstad nogal dwingend op om de boekhandel te bezoeken van J.W. Kirchner aan de Bloemgracht. Daar konden zij voor hun kinderen mooie cadeautjes kopen voor het aanstaande sinterklaasfeest. De brief was geschreven 'Uit Ons Graf te Bari, in Apulië'. De, mogelijk Duitse, boekhandelaar wist dus de heilige Nicolaas correct te localiseren in Bari. We mogen aannemen dat deze advertentie de aandacht heeft getrokken. Als curiositeit nam zelfs de *Ufissingsche Courant* van 17 december 1847 die over. Om nog onbekende redenen heeft Kirchner zijn advertentie in de onmiddellijk volgende jaren niet herhaald.

Het kan niet anders of ook de Amsterdamer Jan Schenkman heeft deze advertentie in 1847 gelezen. En toch besloot hij drie jaar later welbewust om in zijn prentenboekje Sinterklaas niet vanuit Bari, maar vanuit Spanje naar Nederland te laten vertrekken – daarmee voorgoed de verhaaltraditie fixerend. De meest waarschijnlijke reden daarvoor is dat hij, anders dan Kirchner, een onderscheid wilde maken tussen de katholieke heilige Nicolaas, die inderdaad in Bari begraven lag, en de imaginaire kindervriend Sint-Nicolaas of Sinterklaas. Die kon alleen maar uit een imaginair, ver land komen: 'Spanje'.

Geraadpleegde literatuur en bronnen:

Henk van Benthem, *Sint-Nicolaasliederen. Oorspronkelijke teksten en melodieën*. Leidschendam 2009; Eugenie Boer, 'Sint-Nicolaas en Spanje. Knabbelen aan de verdiensten van Jan Schenkman', *Boekenpost* 98 (2008) 4; Eugenie Boer en John Helsloot, *Het Sinterklaasboek*. Zwolle 2009; Frits Booy, 'Een uniek tijdsdocument: De Sint-Nikolaasavond van P.A. de Génestet', *Boekenpost* 92 (2007) 28-29; Marius van Melle, 'Amsterdamsche "vormgevers" van Sinterklaas', *Ons Amsterdam* 61 (2009) 449-453; Maurits Schmidt, [interview met Sinterklaas], *Dagblad van het Noorden* 17 november 2007; Marcel Venderbosch, 'Jan Pieter Heije, een inspirerend dichter van kunst- en volksliederen', in: Louis Peter Grijp (red.), *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden*. Amsterdam 2000, 432-437; Marie-José Wouters, Sinterklaas Lexicon. Sinterklaas van A tot Z. Haarlem 2008; 'Autobiographische aantekeningen van Mr. Arent Anthonis Roukens', B.F.W. von Brucken Fock en W.H. Hoeufft (ed.), *Bijdragen en Mededelingen Gelre* 6 (1903) 299-394, 357.